

Mở cửa bước vào xe, ông Sáu quay lại hỏi tôi : **“Anh có phải “trục” ở đây nữa không? Tôi lắc đầu : “Có việc gì không anh?” “Vậy thì lên đây luôn”** ông trả lời”. Ngồi trên xe, ông nói **“Hôm rồi anh có nói với tôi về giáo sư Hoàng Như Mai đang ở trong một căn nhà quá cũ, tiện đây anh đưa tôi đến thăm ông ấy”**. **“Vậy thì xin anh để tôi gọi điện thoại báo trước cho giáo sư Mai”**, tôi nói. Ông gạt đi. **“Khỏi cần, cứ đến, rồi anh vào trước thưa với giáo sư, thế là được. Báo trước lại làm cho gia đình phải chuẩn bị, mất tự nhiên”**. Buổi đàm đạo giữa hai ông già thật thoải mái. Chiều hôm đó, giáo sư Mai gọi điện thoại trách tôi : **“Anh tệ quá không báo trước cho tôi một tiếng khiến tôi rất lúng túng”**. Tôi lại phải giải thích, **“thì em cũng bị động bất ngờ. Vả chăng, anh đã gặp và nói chuyện với ông ấy, hôm nhóm các nhà ngôn ngữ do Cao Xuân Hạo dẫn đầu đến trao đổi với ông Sáu Dân, cũng có anh đấy thôi”**.

Trở lại chuyện Nhân văn-Giai phẩm. Khi nói về sự kiện đáng xấu hổ này tôi có nói với Ông về Cao Xuân Hạo, một tài năng lớn về ngôn ngữ, có thể nói là thiên bẩm trên lĩnh vực này. Thân phụ của Hạo là cụ Cao Xuân Huy, một nhà đạo học uyên bác được giới khoa học trong nước và quốc tế nể phục. “Thiên bẩm” của Hạo phải chăng được truyền từ cha? Thế mà cả hai cha con đều phải lao đao bởi vụ “Nhân văn-Giai phẩm”. Cao Xuân Hạo đang dạy đại học, bị chuyển về phòng tư liệu, để chỉ chuyên dịch thuật. Nhưng Hạo nói với tôi **“Mình “biết ơn” giai đoạn ấy, vì nhờ thế mà mình ngồi lì tại Thư viện Khoa học TU để đọc hết những sách và tư liệu mình cần. Những gì mình viết ra được, cũng là nhờ vào thời gian “ngồi lì suốt ngày trong thư viện ấy”**.



Tôi kể cho ông Sáu Dân nghe về những tác phẩm của Hạo được in ở Pháp và sự đánh giá của những nhà ngôn ngữ Pháp, những tác phẩm lớn của văn học thế giới do anh dịch được công chúng yêu thích. Tôi đưa cho Ông đọc cuốn **“Tiếng Việt. Văn Việt. Người Việt”** của Hạo tặng tôi, ông thú vị nhắc lại trong buổi gặp các nhà ngôn ngữ tại 33 Tú Xương. Trần Chút, Chủ tịch Hội Ngôn ngữ học tp Hồ Chí Minh, nói với tôi khi chia tay ra về: **“Anh đã làm được một việc rất có ích và rất tuyệt. Có thì giờ thì anh em ta phải “lai rai: một bữa để nói thêm, bàn thêm. Phải khai thác bằng được sự quan tâm của cụ Kiệt để đẩy mạnh chuyện nghiên cứu và giảng dạy ngôn ngữ”**.

Sau buổi trao đổi, ông Sáu Dân ngồi uống trà và hỏi tôi thêm về các nhà ngôn ngữ có hài lòng về buổi họp mặt không. Tôi kể lại với ông nhận định của anh Trần Chút. Cao hứng tôi kể một chuyện khá riêng tư và thú vị mà có lần Cao Xuân Hạo tâm sự với tôi :

“Vào những năm 40 sang 50, khi cuộc Kháng chiến Chống Pháp xâm lược ở vào giai đoạn tàn khốc và Bình, Trị, Thiên là điểm nóng nhất. Đang ở Khu IV, được xem là “Khu Tự do” gồm 3 tỉnh Thanh, Nghệ Tĩnh, Cao Xuân Hạo và nhà văn Bửu Tiên rủ nhau vào “Bình Trị Thiên khói lửa” [tên của một ca khúc nổi tiếng của Nguyễn Văn Thương sáng tác năm 1948]. Một lần nằm nghỉ bên bờ suối, Hạo mở chiếc đàn guitar mang theo, hát nghêu ngao. Bửu Tiên nằm nghe, rồi nói “mình, và có lẽ cả cậu, dần thân hết mình vào cuộc kháng chiến, nhưng khi thắng lợi rồi, chúng ta sẽ bị gạt ra ngoài đây”. Hạo hỏi “thế sao anh lại rủ tôi cùng đi” ? Bửu Tiên trả lời “Quốc gia hưng vong thất phu hữu trách”, lúc này, người trí thức không thể trùm chần đọc sách. Mình xấu hổ khi trốn vào nơi “an toàn” ở Khu IV, thế thôi”. Tôi hỏi Hạo : **“Thế anh trả lời sao với anh Bửu Tiên?”**. Hạo trầm ngâm **“Mình lặng yên, không nói gì, nhưng biết rằng anh Tiên nói đúng. Có sự bùng bột tuổi trẻ, nhưng đó là logic của cuộc sống, là hệ lụy của vấn đề ý thức hệ, sẽ còn rất nặng nề. Sau này, khi gặp những vấn đề tệ hại, mình vẫn nhớ đến câu nói**